

V. D. Lambl a jeho chápanie česko-slovenskej vzájomnosti

ANNA ZELENKOVÁ (PRAHA)

„Každá strana bude zevrubne a dokonale vzdělávati svůj kraj, výše vzdělání budou se seznamovati s výtečnými výtvyry svých pobratřenců. Nižší třída nalezne dostatečného pokrmu duševního v literatuře své vlasti; co je nad to, je prozatím jenom bludička, která nedává světla, ale zavádí.“¹

Týmto výrokom sformuloval svoje chápanie česko-slovenskej vzájomnosti Vilém Dušan Lambl (1824–1895), národný buditeľ, publicista, predstaviteľ radikálneho študentstva v revolúcii 1848, známy najmä ako prekladateľ z chorváčtiny a srbčiny, ale i lekár – internista, pôsobiaci v odbore patologickej anatómie a publikujúci vo viacerých zahraničných časopisoch. Stručné slovníkové heslá vyzdvihujú najmä jeho vzťah k juhoslovanským krajinám, upozorňujú na množstvo jeho žánrovo rôznorodých cestopisov, kompozične poskladaných aj z čiastkových štúdií, fejtónov a osobných spomienok (Listy z Jihoslovan, Listy od Jaderského moře, Obrazy z Jihoslovan, Zpráva o Černé hoře a Černohorcích, Zpomínka na Korutany a d’).² Akoby mimo pozornosti však zostali jeho Zápisky cestujícigo po Slovensku r. 1846 (Poutník 1847), neskôr doplnené Slovníčkem Slovenským (Časopis Českého museum 1848), v ktorých sa pokúsil z českej strany nadviazať na popretfhané vzťahy so Slovenskom.

Vilém Dušan Lambl pochádzal z rodiny českého hospodárskeho úradníka. Po gymnázii v Plzni a v Prahe Lambl vyštudoval v rokoch 1844–49 medicínu, ktorú zakončil v r. 1851 doktorátom. Jeho časté cesty na slovan-ský juh a aj po západnej Európe prispeli k jeho rozhl’adenosti a slovan-skému uvedomeniu, ktoré ho zblížilo s kruhmi českej a moravskej vlaste-neckej inteligencie. Lambl pôsobil ako korešpondent Havlíčkových

¹ Lambl, V. D.: Zápisky cestujícigo po Slovensku r. 1846. Poutník II, 1847, s. 157.

² Bechyňová, V.: Vilém Dušan Lambl. In: Lexikon české literatury 2/II, K-L, red. V. Forst a kol. Praha 1993, s. 1129–1131.

Národních novin a priateľsky sa stretával s K. J. Erbenom, B. Němcovou a d'. Vrcholom jeho politickej kariéry sa stal rok 1848, keď bol ako predstaviteľ radikálneho študentstva zvolený do čela spolku Slavia a v tom istom roku zastával funkciu sekretára výboru pre prípravu Slovánskeho zjazdu. Politicky tu bránil princíp občianskeho štátu, opierajúceho sa o systém volenej demokracie, a z tohto hľadiska tiež predkladal návrhy na inštitucionálnu reorganizáciu českého študentstva. Od prelomu 50.–60. rokov však jeho politická a literárna aktivita ustupovala do úzadia, plne sa sústredil na odbornú prácu publikujúceho lekára, pôsobiaceho na zahraničných univerzitách – bol profesorom patologickej anatómie v Charkove a vo Varšave.

V roku 1845 zostavil pod vplyvom čítania Šafárikovho Slovánskeho národopisu a mapy Slovánskeho zeměvidu príručku Evropa v ohledu národopisném s mapkou a ešte ako študent podnikol so svojím bratom Janom v r. 1846, v období keď vrcholili polemiky o spisovnej slovenčine, prázdninovú poznávaciu cestu na Slovensko. Z nej potom v roku 1847 publikoval v časopise Poutník v štyroch častiach na pokračovanie cestopis Zápisky cestujícího po Slovensku r. 1846.³ Text, ktorý odráža Lamblov záujem o cestovanie a zemepis, žánrovo smeruje k systematicky zaraďovaným faktografickým a geografickým údajom a prehľadnému výkladovému štýlu. Prejavuje sa v ňom snaha objektívne zachytiť slovenskú realitu, priblížiť českému čitateľovi spoznávané oblasti Slovenska a vysvetliť miestne zemepisné názvy. V porovnaní s Helceletovou Cestou po Slovensku z r. 1843 je Lamblov text menej subjektívny a akoby „neliterárny“, pretože na prvý pohľad je zaplnený množstvom geografických názvov, dôkladným topografickým popisom zvolenej trasy a okolitej prírody. Faktografický výpočet nasleduje za sebou kompozične bez väčšej gradácie a zovšeobecňujúceho záveru. Stretnutie s dôležitými slovenskými osobnosťami a charakteristika spoločenských pomerov, literárneho a kultúrneho života, preniká do textu svojím rozsahom iba okrajovo, hodnotovo však tvorí jeho významnú súčasť.

Lambl vykonal svoju slovenskú cestu od konca júla do polovice septembra 1846. Začal ju 29. júla, keď vyšiel z Prahy cez Jihlavu a Brno do Kroměříža. 12. augusta dorazil do Trnavy, odtiaľ do Trenčína, Martina a Ružomberka. Dôsledné zapisovanie po dňoch s popisom presnej trasy

³ Lambl, V. D.: Zápisky cestujícího po Slovensku r. 1846. Poutník II, 1847, s. 73–83 (I. časť); s. 103–111 (II. časť); s. 151–157 (III. časť) a s. 171–182 (IV. časť).

vytvára z Lamblovho cestopisu akéhosi študijného „sprievodcu“, ktorý pri každom regióne obsahuje i obšírny „zoznam“ topografických zaujímavostí a zemepisných názov. V druhej časti, ktorej zápisky začínajú 17. augusta návštevou Mikuláša, sa objavujú i spomienky na stretnutia so slovenskými spisovateľmi. Stretol sa s K. Fejérpatakym a M. M. Hodžom, s ktorými s porozumením súhlasil, že v slovenských domácnostiach sa hovorí iba po slovensky, aj keď sa na Slovensku používajú 4 jazyky (maďarčina, nemčina, latinčina a čeština). 21. augusta sa v Banskej Bystrici stretol s K. Kuzmánym a potom s A. Sládkovičom, ktorý práve pripravoval do tlače svoju *Marínu*, písanú štúrovskou slovenčinou. Pravdepodobne dôležitý rozhovor s ním Lambl lapidárne zhrnul do jednej vety: „Jeho zábavné rozmluvy potvrdily nás v posavádních zkušenostech a poučily nás o nových věcích, o nynějším stavu Uherska a jeho národnosti, zvláště Slováků.“⁴ Potom odišiel do Hornej Lehoty, kde navštívil S. Chalupku a ocenil jeho zápisy ľudovej slovesnosti: „Z Chalupkových sbírek a zápisů budou mítí veliký prospěch slovanská studia; každé slovo je zlaté zrno...“⁵ V neskoršom Slovníčku Slovenském hodnotí básnika ako muža „výtečných schopností“,⁶ ktorého slávu obmedzuje vzdialenosť od veľkých literárnych a kultúrnych centier.

V tretej časti si Lambl najviac všima spoločenské pomery. Konštatuje ťažké postavenie súdobej slovenskej literatúry, ktorá musí bojovať o vlastnú reč. S ľútosťou konštatuje, že Slováci nemajú v dostatočnej miere k dispozícii české knihy a časopisy. Pravdepodobne najcennejšou časťou celého cestopisu z literárno-historického hľadiska je Lamblova formulácia nového chápania česko-slovenskej vzájomnosti: „Čemu se my na Slovensku můžeme přiučiti, nebudu zde opakovati. V tom je obsažena celá vzájemnost! Každá strana bude zevrubně a dokonale vzdělávati svůj kraj, výše vzdělaní budou se seznamovati s výtečnými výtvoři svých pobratřenců, nižší třída nalezne dostatečného pokrmu duševního v literatuře své vlasti; co je nad to, je prozatím jenom bludička, která nedává světla, ale zavádí.“⁷ Lambl rešpektuje realitu slovenského historického pohybu a naznačuje novú fázu vo vývoji česko-slovenských vzťahov, priznáva štúrovcom

4 Tamtiež, s. 107.

5 Tamtiež, s. 108.

6 Lambl, V. D., *Poutník II*, 1847, s. 132 (uverejnené v rubrike Smíšené zprávy, bez názvu, podpísané Vilém Dušan).

7 Lambl, V. D.: *Zápisky cestujícího po Slovensku r. 1846*. *Poutník II*, 1847, s. 157.

úspechy v novovzniknutej literatúre a vyzdvihuje ich úsilie o zlepšenie sociálnych podmienok ľudových vrstiev. Porušenie „československej“ jazykovej jednoty neznamená podľa Lambla koniec literárnej vzájomnosti a politické oslabenie oboch národov – vzájomnosť je doplňujúcim sa dialógom dvoch rovnocenných a spolupracujúcich „hlasov“, ktoré sú samostatné, a aj napriek tomu nemôžu bez seba existovať.

4. septembra sa znovu stretáva s M. M. Hodžom, s ktorým horlivo diskutuje „o nynějším stavu národních věcí na Slovensku“.⁸ Lambl zaznamenáva Hodžove vnútorné rozpory, jeho obavy z jazykovej a s ňou súvisiacej politickej rozdrobenosti Slovanov, ktorí by sa mali integrovať do vyšších celkov, a súhlasí s ním, že „pro lid jedině ve slovenštině spása, a pro duchovenstvo spojení...“⁹ Konštatuje, že Štúrovi bolo z českej strany po roku 1843 ublížené najmä od tzv. čechistov, t.j. horlivých zástancov princípu jednotného „československého“, teda českého jazyka. V diskusii o kultúrnej výmene českých a slovenských časopisov ako jedného z predpokladov Kollárovej slovanskej vzájomnosti však uznáva, že jazyková diferenciacia slovenčiny a češtiny zabraňuje intenzívnejšej distribúcii periodík. Skutočná vzájomnosť založená na čítaní a poznávaní kultúrne blízkyh časopisov písaných však iným jazykom sa vraj doteraz nestala každodennou potrebou. Preto svojich predchodcov, ktorí odmietajú čítať slovenské noviny v Čechách, ironicky nazýva „Ochotníky v myšlence slovanské vzájemnosti“.¹⁰

V 4. časti nazvanej Zápisky pod Křiváněm sa Lambl vracia k čisto topografickému opisu zemepisných názvov a prírodných krás tatranského regiónu, v ktorom dominuje zachytenie výstupu na Kriváň. Zaujímavé však je, že Lambl zároveň pripája malý slovníček diferenčných výrazov (napr. pleso, poľana, kišasoňka a pod.), usporiadaných v abecednom poradí pre lepšie poznanie a pochopenie slovenských reálií.

Po svojom návrate z cesty – avšak ešte pred publikovaním Zápiskov – sa Lambl v časopise Poutník v rubrike Smíšené zprávy vrátil k slovenskej problematike. Nesúhlasne reagoval na recenziu J. M. Hurbana Kollárových Hlasů uverejnenú v Slovenských pohľadoch v r. 1846. Vo vzájomnej polemike medzi stúpencami Kollára a štúrovskou družinou totiž dochádzalo k osobne vyostrenej a emotívne ladenej argumentácii. Lambl považuje už v tejto novej situácii vzájomnú diskusiu za zbytočnosť: „Slovenština je na Slovensku za spisovní řeč přijata, to je factum, o němž, zdali má býti či ne,

8 Tamtiež.

9 Tamtiež.

10 Tamtiež.

darmo jest dělati znamínka, otázky a vykřičníky...vždyť budou Slováci s uznáním naším tak jako bez uznání dále pokračovati...“¹¹ Na druhej strane tiež kritizuje Hurbanovu hašterivosť a jeho útočný tón voči českej strane. Pre Čechy vraj zostane Slovensko blízke aj po jazykovom osamostatnení v r. 1843: „Slováci jsou nám proto předce bratřimi ze Slovan najbližšími, a budou nám jimi ze své strany více než pouze v zeměpisním smyslu...“¹² Geografická blízkosť by však, podľa neho, mala byť sprevádzaná i jazykovým kompromisom v podobe určitého zjednocovania pravopisných úprav, ktoré by slovenčinu viac priblížili k češtine. Lambl dokonca navrhoval gramatické zmeny – obmedziť používanie mäkkých spoluhlások *ň, ď, ě, i*, zavedenie *y, l* namiesto *u* v zloženom slovesnom tvare, *ů* namiesto *uo* a pod. Zároveň si však uvedomoval obmedzenosť kodifikačných návrhov podobného druhu, pretože k ich prijatiu musí fungovať politická vôľa. Dôležitejšie než emotívny dialóg o jazykových záležitostiach je, podľa neho, myšlienkové porozumenie, ideová zhoda a politická dohoda slovanských národov v otázke spoločného protihabsburgského postupu. Preto v závere nabáda: „Přestaň již konečně všechno kvašení a jitření, a chopme se každý pilné práce: nedřímat' v nás všech nepřítel a zlostný vrah!“¹³

Jazykový záujem o Slovensko Lambl dokumentoval v r. 1848 vytvorením Slovníčku Slovenského, publikovaného v Časopise Českého museum. Racionálne založený autor s vedeckými sklonmi, ktorý sa od sympatií k austroslavizmu českej politiky dostával k vyhranenému protirakúskemu postoj, si uvedomoval význam praktického slovníku slovanských jazykov pre hmotné a sociálne pozdvihnutie slovanských národov, ich zblížovanie a „všeobecné dorozumění“.¹⁴ Nie náhodou Lambl pripomenul v úvodnom komentári Dobrovského a Jungmanna, ktorí svoj život obetovali gramatickej a slovníkovej práci: „... a vieru, kdybych věděl, že je mi možná na tentýž způsob život svůj obětovati k osvobození některého národu, odhodlal bych se při chlebě a vodě jenom slovníky psáti“.¹⁵ Konečným cieľom by sa malo, podľa neho, stať vytvorenie veľkého Slovanského slovníku, ktorý by sa skladal zo slovníčkov jednotlivých nárečí slovanských národov.

¹¹ Lambl, V. D., Poutník II, 1847, s. 32 (uverejnené v rubrike Smíšené zprávy, bez názvu, podpísané Vilém Dušan).

¹² Tamtiež.

¹³ Tamtiež.

¹⁴ Lambl, V. D.: Slovníček Slovenský. Časopis Českého museum 22, 1848, II. diel, s. 199.

¹⁵ Tamtiež.

Slovníček Slovenský môže byť prvým krokom k tomuto vznešenému cieľu v období, keď „se po dávných věkách opět všichni co bratři jedné matky cítíme, a slavným slovem Slovanským sloveme.“¹⁶

Lambl v úvodnom slove priznáva, že zostavením Slovníčku chcel pri-spieť k lepšiemu porozumeniu zvláštnostiam slovenčiny, nájsť prostriedok k priblíženiu Čechov, Moravanov a Slovákov. Slovníček bol výsledkom niekoľkoročnej práce – pôvodne vznikol excerpciou pri čítaní Kollára, Štúra, Hurbana a iných slovenských spisovateľov. Neskôr bol doplnený zapisovaním slov pri slovenskej ceste v roku 1846. Ešte pred uverejnením ho Lambl konzultoval so Šafárikom a Jungmannom, ktorý doplnil rukopis vlastnými poznámkami. Ide o malý výkladový slovníček, bez vysvetlení gramatických kategórií, v počte niekoľko sto hesiel. Lambl sa zameral najmä na diferenčné a menej známe slová. V popredí nestojí odborný lingvistický záujem, Lambl totiž považoval „mluvu lidskou za duševní otisk čili zrcadlo skutečného, hmotního světa“,¹⁷ preto aj žiada, aby si používatelia Slovníčku pri konkrétnych a abstraktných slovách uvedomovali ich skutočný význam, prostredníctvom ktorého by intenzívnejšie prenikali k poznaniu slovenskej reality: „Mnohá z těchto zrníček jsou tak podivu hodná, krásná a zvláštností svou mysl téměř okouzlující, že my při nich mimovolně po každé celá krajina a jiné okolnosti ve své původnosti na mysl přicházejí, kde obyčejně jedno s druhým v onen svěží, jasný a živý obraz splyvá, který pak poutníka nikdy více neopouští a vždycky ho blahou naplňuje zpomínkou na některou radostnou chvílku poutnickou.“¹⁸

Pri hodnotení Lamblovoho prínosu pre rozvoj česko-slovenských vzťahov musíme zdôrazniť práve formuláciu česko-slovenskej vzájomnosti, ktorá pred rokom 1848 postupovala od dôrazu na kultúrnu a jazykovú jednotu k vecnému obsahu a konkrétnemu zameraniu a dostávala sa tak do súladu s ideou a potrebami diferencovaného českého a slovenského národného hnutia. Názory Lambla, ktorý vyšiel z prostredia radikálne demokratického študentstva, boli stelesnením tendencie, ktorá ešte pred revolučným rokom 1848 zaujala pozitívny vzťah k štúrovskej kodifikácii. Úsilie o spoluprácu a rovnaký politický postup so Slovákami už nevyplývalo z faktu „československej“ jazykovej a kultúrnej jednoty, ale bolo dané analogickými politickými cieľmi v r. 1848 – boj proti feudálnym prežitkom a boj za občianske a národné práva v rámci rakúskej monarchie. Aj keď Lamb-

16 Tamtiež, s. 200.

17 Tamtiež.

18 Tamtiež, s. 200–201.

love Zápisky cestujícího po Slovensku r. 1846 nepatria k umelecky náročným textom, zostávajú jedným z dôležitých prvkov dobového rozvoja českej kultúry, ktorá sa iba zložito a postupne vyrovnávala s emancipačným jazykovým hnutím slovenského národa.